

Prikkebeen

De Zeeuwse

nr 1/2017 vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland

Colofon

De Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland is een zelfstandige natuurvereniging die zich inzet voor behoud en herstel van de vlinder- en libellenfauna in Zeeland. Dit gebeurt door onderzoek, voorlichting en educatie. De Zeeuwse Prikkebeen is het verenigingsblad dat 3 keer per jaar verschijnt.

Website: <http://www.vlinlibzeeland.nl>

Bestuur:

Voorzitter:

Peter Geene, 06-22871666 of 0118-584467
famgeene@zeelandnet.nl

Secretaris: Alco Warners, 06-36141658, Wilgenlaan 16
4353 AN Serooskerke, secretaris@vlinlibzeeland.nl

Penningmeester:

Angelique Belfroid, a.belfroid@zeelandnet.nl

Leden :

Ralf Joosse, 06-51535257, zeelandica@gmail.com
Hans Eckhardt, 0118-636222, jeckh@zeelandnet.nl

Ledenadministratie

Angelique Belfroid, a.belfroid@zeelandnet.nl

Contributie: leden minimaal €10,00

donateurs minimaal €12,50

Rabobank rekening NL93 RABO 0180 5399 22
t.n.v. Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland
Serooskerke(W).

Redactie:

Henny Waanders, info@hennywaanders.nl
Jan Goedbloed, uulenhof@zeelandnet.nl

Kopij inleveren: 15 februari / 15 juli / 15 november bij
Henny Waanders

Digitaal platform

Er is een digitaal platform over vlinders en libellen in
Zeeland: VLZEE@yahoogroups.com.

Geïnteresseerden kunnen zich aanmelden bij Floor
Arts arts@zeelandnet.nl.

ISSN: 2210-2256

Foto voorpagina: Tangpantserjuffer, Henny Waanders
Foto achterpagina: Zwartsrietdikkopje, H. Waanders

Inhoud

- 2 Van de voorzitter
- 3 Jaarverslag 2016
- 4 Bijzondere waarnemingen in 2016
- 6 Vlinders en libellen in Zeeuwse tuinen in 2016
- 12 Binnenkort in dit theater
- 13 Hoe herken je ... pantserjuffers?
- 16 Activiteitenprogramma

Van de voorzitter

Peter Geene

Bij het verschijnen van dit voorjaarsnummer van ons 'lijfblad' de Prikkebeen of kortweg 'de prik' genoemd door intimi, is het dit jaar **25 jaar** geleden dat het eerste nummer verscheen. Geen reden voor een grootscheeps jubileum voor ons als bescheiden veldwerkgroep, maar de redactie vroeg me om er toch bij stil te staan in dit voorwoord. Ik ben niet in het bezit van Nr.1 uit 1993, maar slechts vanaf de 4e jaargang uit 1996. Nadat ikzelf in dat jaar samen met Richard Witte de *Libellenwerkgroep Zeeland* had opgericht en een fusie in zicht kwam met de *Vlinderwerkgroep Midden-Zeeland*, verscheen in 1999 dit blaadje met de vermelding: Nieuwsbrief van de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland!! De titel bleef dezelfde: de Zeeuwse Prikkebeen. Toentertijd schreef de redactie nog zelf het blad vol.

Inmiddels is 2016 achter de rug en kijken we al reikhalzend uit naar een nieuw voorjaar. Eind november hadden we de succesvolle excursie naar de Kleine en Grote wintervlinder in het Veerse Bos. Een nieuwe samenwerking met het Zeeuws Museum in Middelburg, waar op 19 november de tentoonstelling rondom Johannes Goedaert werd geopend. Dat leverde ons direct enige PR op en werden we regelmatig aangesproken of - geschreven als Werkgroep door een heel nieuwe (doel)groep, nl. in oudheidkundige zaken geïnteresseerden, die de videofilm hadden gezien met uw voorzitter in beeld naast Midas Dekker en Kees Beart of de brochure van de Zeeuwse Zes hadden doorgebladerd. De Goedaert-wandeling van 10 juni a.s. zal daarom ook een pand aan het Molenwater aandoen waar Goedaert misschien heeft gewoond en waar huidige bewoners nog museumkisten vol sprinkhanen hebben om te laten zien. Ook is er op 29 januari een Museum-themadienst gehouden door de Doopsgezinde Gemeente Walcheren (ds. Leuny de Kam) over 'metamorfose', daarbij werd met een gids de tentoonstelling bezocht. We verwachten nog meer nieuwe belangstellenden bij alle geplande (kinder-)activiteiten door het Museum: let op de activiteitenkalender!

Als ik dit schrijf, hebben we morgenavond weer de eerste bestuursvergadering van dit jaar om de ALV van 22 maart voor te bereiden, waar we de komende excursies voor dit jaar zullen vaststellen. Die leest u ongetwijfeld weer in dit nummer en op onze website: www.vlinlibzeeland.nl; ik hoop u weer te zien bij een van die activiteiten! Graag tot ziens! Het bestuur wenst allen een prachtig voorjaar toe.

Jaarverslag 2016

BESTUUR

In 2015 was Henk Wagenaar afgetreden als voorzitter. Tot ons leedwezen is Henk in 2016 overleden; meerdere (bestuurs)leden en een vertegenwoordiging van de Vlinderstichting waren aanwezig bij zijn begrafenis.

Het bestuur van onze vereniging bestaat uit: Peter Geene (voorzitter), Angelique Belfroid (penningmeester), Ralf Joesse, Hans Eckhardt en Alco Warners (secretaris).

Het bestuur is in 2016 vier keer bijeengewees. Terugkerende onderwerpen waren het nachtvlinderproject en onze actie "Op de bres voor de Zeeuwse Zes".

De algemene ledenvergadering vond plaats op 30 maart.

De vereniging had op 31 december 2016 88 (was 76) leden en 22 (was 21) donateurs. Deze groei is vooral te danken aan het geven van een cursus aan leden van de KNVV: hierna (en hierdoor!) hebben zich een flink aantal nieuwe leden aangemeld.

WEBSITE

Ook in 2016 is onze website www.vlinlibzeeland.nl weer door Hannie Joziassse beheerd. Op de openingspagina werden regelmatig actuele mededelingen geplaatst.

De e-mailgroep VLZEE wordt op onregelmatige basis gebruikt om de allerlaatste nieuwtjes en waarnemingen rond te sturen.

NACHTVLINDER ATLAS PROJECT

In tegenstelling tot het gestelde doel, is het helaas niet gelukt om het nachtvlinderdeel van de Fauna Zeelandica in 2016 af te ronden. De redactie van het boek, met Chiel Jacobusse als hoofdredacteur, heeft in 2015 de indeling van het boek bepaald en is samen met een aantal auteurs druk aan het schrijven geslagen. Namens de Vlinder- en libellenwerkgroep hebben Ralf Joesse, Marlies Jongejan en Anton Baaijens zitting in de redactie, die wordt gecomplementeerd door Chris Vreugdenhil van Het Zeeuwse Landschap. Hans Eckhardt zit namens onze werkgroep in de foto-redactie. De meeste hoofdstukken zijn inmiddels in een definitieve versie gereed. Het vooruitzicht is dan ook dat we in 2017 wél een mooi boek kunnen presenteren!

TUINVLINDERS EN -LIBELLEN PROJECT

Ook in 2016 hebben weer verschillende werkgroepleden, donateurs en andere liefhebbers een tuinformulier voor vlinders en/of libellen ingevuld. De resultaten kunt u elders in deze uitgave vinden.

OP DE BRES VOOR DE ZEEUWSE ZES

2016 was het vierde van het vijf jaren durende vlinderbeschermingsproject "Op de bres voor de Zeeuwse zes".

Door in het project bijzondere aandacht te schenken aan de Argusvlinder, het Bruin blauwtje, de Grote vos, de Heivlinder, de Kleine parelmoervlinder en de Koninginnenpage, hopen we niet alleen deze soorten, maar tevens de totale vlinderstand in Zeeland te verbeteren.

De planning van het project is er op gericht om de eerste jaren meer specifieke kennis van de zes soorten te vergaren, om in de laatste periode van het project meer de nadruk op de feitelijke beschermingsactiviteiten te leggen.

In het verslagjaar vonden per soort meerdere excursies plaats die tot doel hadden om de aanwezigheid van de projectsoorten in de betreffende gebieden vast te stellen. Daarnaast werd tijdens twee studiedagen aandacht besteed aan de verspreiding van de Argusvlinder in Zuid-Beveland en het voorkomen van de Grote vos in België. Een derde studiedag was georganiseerd voor de soortentrekkers om te komen tot de beschrijving van voorbeeld(ige) gebieden van de soorten uit het project. Deze drie studiedagen werden financieel mogelijk gemaakt door een subsidie in het kader van Groen en Doen. Over deze studiedagen is een blog bijgehouden op de website van Groen en Doen.

Over het project is gepubliceerd in de Zeeuwse Prikkebeen, het verenigingsblad van de werkgroep. De jaarverslagen over 2016 zullen, zodra deze definitief zijn, worden geplaatst op de website.

In november is binnen de projectorganisatie de gebruikelijke jaarevaluatie uitgevoerd. Daarbij is besloten om tijdens de jaarvergadering van 2018 de resultaten van het project te publiceren aan de hand van de cumulatieve jaarverslagen en de voorbeeld(ige) gebiedsbeschrijvingen van de soorten.

VERVOLG VAN HET ACTIVITEITENPROGRAMMA:

29 juli: naar 't Merkske onder Breda. Organisatie: Ralf Joesse.

12 augustus, 11-16 uur: naar de Braakman-noord; verzamelpunt parkeerplaats Mortiere (Groenrijk), Middelburg. Organisatie Peter Geene.

T/m 29 oktober: Tentoonstelling Goedaert in het Zeeuws Museum te Middelburg, Abdij 3-4, 4331 BK Middelburg.

Verder in het kader van de Zeeuwse Zes:

Kleine parelmoervlinder, naar Kaalkopplas Oranjeson. Organisatie: Anton Baaijens en Peter Geene.

Argusvlinder, naar Hansweert en dijken. Organisatie: Andre Hannewijk en Jan Goedbloed (06-41307169).

Telefoonnummers Ralf en Peter zie blz 2.

Definitieve data en meer info in de volgende Prikkebeen en via de website en e-mail.

PRIKKEBEEN

Evenals in 2015 werd in 2016 de - full-colour gedrukte - Zeeuwse Prikkebeen 3x naar de leden gezonden.

ACTIVITEITEN

30 maart: Annette van Berkel, vaste leverancier van films voor de Vlinderstichting, toonde filmpjes over vlinders en libellen;

Op woensdagavond 11 mei hield Kars Veling een presentatie: 'Verandering van het klimaat - de gevolgen voor vlinders';

22 juni: Zonnewendeborrel in Terra Maris, Oostkapelle/Westhove. De aangekondigde demonstratie door Kees Los van een nachtvlinderdial viel helaas in het (regen)water;

25 juli en 1 augustus heeft Henny Waanders een cursus Dagvlinders gegeven voor het IVN in Goes. Daaropvolgend is er op 6 augustus een dagvlinder excursie gehouden nabij De Hollandse Hoeve

23 november: Presentatie vakantiefoto's met aansluitend de nu al traditionele Mystery Quiz door Henny Waanders.

In het voorjaar hebben meerdere leden van de werkgroep als docent en/of cursusbegeleider een bijdrage geleverd aan de vlinder- en libellencursus die werd georganiseerd door de KNNV Walcheren. Deze cursus heeft negen nieuwe leden opgeleverd.

Bijzondere waarnemingen in 2016

Jan Goedbloed

De in dit artikel genoemde waarnemingen zijn afkomstig van waarneming.nl. Een nadeel van deze aanpak is dat voor Zeeland wel, maar voor Nederland niet bijzondere waarnemingen niet opvallen. Zo had ik de Weidebeekjuffer bijna gemist.

Dagvlinders

Er werd zomaar weer eens een *Geraniumblauwtje* gezien: op 31 juli in Goes. Ondanks de vernietiging van een deel van het leefgebied door de bouw van een huisjespark werden gelukkig weer enkele *Grote vossen* waargenomen bij Dishoek, op 12 april werden twee baltzende vlinders gefotografeerd. Mogelijk waren dit de enige exemplaren van 2016. Hopelijk heeft dit geleid tot paring en eiafzet.

De *Kleine ijsvogelvlinder* was alleen bekend van 3 waarnemingen in de vorige eeuw, waarvan de laatste in Terneuzen in 1987. In 2016 werden er zelfs 2 gezien, namelijk bij Sluis op 17 juli en bij Biervliet op 20 juli.

Libellen

Een fanatiek lid in Oost-Souburg zag en fotografeerde een *Weidebeekjuffer* in zijn tuin. De *Gaffelwaterjuffer* is in Zeeland geen zeldzaamheid meer. Alleen op Schouwen en Tholen lijkt de soort nog te ontbreken. Van de *Kanaaljuffer* zijn 212 exemplaren gemeld,

Excursies:

6 mei: libellenexcursie tuin Terra Maris Oostkapelle, o.l.v. Jan Tuin en Peter Geene;

11 mei: de Schotsman, dit in samenhang met de door ons verzorgde cursus voor de KNNV.

19 mei: onderzoek in o.a. Yerseke Moer: hoe ver strekt het Argusvlinder-bolwerk van Hansweert zich uit?

(begeleid door Angelique Belfroid);

9 juli: studiereis Grote vos in kader van 'Op de bres...' naar België, Viroinval. Begeleid door Jan Goedbloed;

In augustus werd in het kader van 'de Zeeuwse Zes' gezocht naar Heivlinders (organisatie Anton Baaijens);

20 augustus: excursie bloemdijken en natuurontwikkelingsgebieden Zuid-Beveland (Bruin blauwtje);

30 november: excursie in het Veerse Bos, onder begeleiding van Tobi Koppejan: op zoek naar de Kleine wintervlinder en andere winteractieve nachtvlinders.

Public Relations:

Het Zeeuws Museum zocht in de persoon van mevrouw Sophie Krier contact met onze werkgroep. Dit resulteerde in een verkennende excursie naar Dishoek en in een zinvolle samenwerking om te komen tot een tentoonstelling over Johannes Goedaert, waarbinnen veel aandacht is voor (nacht)vlinders. Voor onze PR een goede zaak. De tentoonstelling loopt van 19 november 2016 t/m oktober 2017.

Grote vos

Foto: Jan goedbloed

maar daar kunnen veel dubbeltellingen bij zijn. Toch komt deze soort nog steeds maar in slechts 3 uurhokken in midden- en oost-Zeeuws-Vlaanderen voor.

Meldingen van de *Zuidelijke glazenmaker* betroffen 2-3 exemplaren op het Groot Vroon bij Dishoek, 2 bij Hoofdplaat en 1 in Oranjezon. Ook een *Zuidelijke keizerlibel* werd gezien op het Groot Vroon, maar eveneens bij Heikant, Braakman, Autrichepolder (Westdorpe), Biervliet en Westkapelle.

Een *Bruine glazenmaker* werd gezien in de Kriekeput-

ten bij Clinge. Dat is ook nog steeds de beste plek voor de *Plasrombout*, waarvan hier 4-5 exemplaren werden gezien plus 1 in de Wilde Landen bij Heikant. Dishoek was ook weer dé plek voor de *Gevlekte witsnuitlibel*, op 17 mei waren een man en een vrouw aanwezig bij mijn vijver. Dat was 4 jaar nadat ik een vrouw eieren had zien afzetten. Die 4 jaar hebben de larven vaak nodig omdat ze zich terugtrekken tussen de wortels van oeverplanten, waar minder voedsel te vinden is. Tussen 19 mei en 22 juni werden 3-4 dieren gezien op het Groot Vroon.

Hier werden ook tot 7 *Zwarte heidelibellen* gezien, daarnaast in de Wilde Landen en Oranjezon.

De *Zuidelijke heidelibel* deed het weer bijzonder goed in de Wilde Landen, er waren veel waarnemingen met een maximum van 50 niet uitgekleurde imago's op 15 juli. Daarbuiten werd slechts 1 man gezien in de Braakman Noord. Toch nog onverwacht werden er weer *Bandheidelibellen* waargenomen in de Eerste Bathpolder bij Rilland, met een maximum van 4 mannen op 13 augustus. Er werd ook meerdere keren een vrouwtje gemeld.

Zuidelijke heidelibel

Foto: Marcel Klootwijk

Witringuil

Foto: Pieter Simpelaar

Nachtvlinders

Mooie aantallen *Vijfvlek-sint-jansvlinders* werden gezien bij Sluiskil (60), Nieuwvliet (23), Philippine (25) en Sluis (49), met nog enkele bij Oostburg, Terneuzen, Retranchement, Clinge en Cadzand-Bad.

Een *Appelglasvlinder* werd gefotografeerd in Vlissingen. *Getekende rozenspanners* werden gevangen bij Oostkapelle en Ouwkerk. Enkele *Streepblokspanners* werden gezien langs de Westerschelde bij de Braakman. Er werd slechts 1 *Rozenspanner* gemeld bij Oostkapelle. Daar werd ook de fraaie *Springzaadspanner* éénmaal gevangen. Bijzondere dwergspanners waren de *Esdoordwergspanner* (3; Haamstede), de *Cipresdwergspanner* (13; Haamstede, Ouwkerk, Oostkapelle, Westkapelle, Oost-Souburg) en de *Jeneverbesdwergspanner* (1; Kruiningen).

Telkens 1 exemplaar werd gemeld van de volgende soorten: *Randstipspanner* (Goes), *Hoekbanddennenspanner* (Dishoek), *Donkere ogentroostspanner* (Kloetinge),

Blauw weeskinder (Westkapelle), *Gevlamde uil* (Kruiningen), *Duinworteluil* (Groede), *Boksbaardvlinder* (Ouwkerk), *Steenrode grasuil* (Middelburg, indien juist gedetermineerd zeer bijzonder, de enige andere bekende melding is uit 1962), *Zwarte witvleugeluil* (Nieuwdorp), *Witringuil* (Oostburg, 1 eerdere waarneming in 2009), *Absintmonnik* (Sloegebied), *Bont halmuiftje* (Oost-Souburg) en *Bochtige smele-uil* (Haamstede).

Verder zijn vermeldenswaard de twee rupsen van *Oleanderpijlstaart* te Cadzand, 4 *Doodshoofdvinders*, 3 *Roomvlekken*, 12 exemplaren van het snel in opkomst zijnde *Vaal kokerbeertje* en 2 *Moeras-w-uilen*. Zeer bijzondere micro's in 2016 waren Italiaans zandkroeskopje (Oostkapelle), *Stalkruidmineermot* (Middelburg), *Witkraagduifmot* (Ouwkerk), *Satijnvleugelsikkelmot* (Ouwkerk), *Roze lijnbladroller* (Oostburg) en *Koningsmantelmot* (Nieuw- en St. Joosland), alle gedocumenteerd met foto. Jammer genoeg geldt dat niet voor *Haagbeukmot* (Lewedorp) en *Grijze lijsterbesmineermot* (Heinkenszand), dit hadden zomaar nieuwe soorten voor Zeeland kunnen zijn.

Oproep

Deze vijftientwintigjarige zoekt contact!

Als verenigingsblad valt het me op dat steeds dezelfde mensen in me schrijven.

Ik zou graag ook eens met jou corresponderen. Schrijf eens wat voor me, over mooie wandelingen die je kent, over de gewone vlinders in je tuin, over de grote en kleine motten die je gevangen hebt, over waar je blij van wordt.

Deel het met mij en de andere werkgroepsleden.

Vol verwachting,
De Zeeuwse Prikkebeen

Vlinders en libellen in Zeeuwse tuinen in 2016

Angelique Belfroid

Alweer 17 jaar tellen bijna 40 liefhebbers vlinders in hun Zeeuwse tuinen. Libellen tellen we nu al 7 jaar. Sommige tellers doen al jaren mee, anderen pas sinds dit jaar. De tellers zijn afkomstig uit alle delen van de provincie. Dankzij deze tellers en de lange telperiode krijgen we een indrukwekkende waarnemingenreeks. Het leuke van zo'n langdurige reeks waarnemingen is dat we hiermee ook over langere termijn terug kunnen kijken en zien hoe het met de verschillende soorten gaat. Nemen ze toe, nemen ze af? Of is het toch moeilijk te zeggen?

Voor vlinders kan de winter soms cruciaal zijn, bijvoorbeeld omdat hij extra koud, nat, lang of juist afwezig was. De winter van 2015/2016, voorafgaand aan het vlinderseizoen van 2016 was vooral zacht. In mijn eigen tuin op Walcheren heeft het die winter zelfs geen enkele nacht gevoren! Maar maart en april waren net als in andere jaren en voelden daarmee fris aan. Mei, juni en juli waren gemiddeld. De zomer was niet vreselijk warm, maar kende eind augustus toch nog een paar warme dagen en ook in september was de temperatuur hoger dan normaal. Het meest opvallend was echter wel dat het, vooral nabij de kust, zeer droog was.

Atalanta

Foto: Hannie Joziasse

Hoe verging het de verschillende dagvlindersoorten in 2016?

Misschien wel het leukste is dat vrijwel alle waarnemers in 2016 meer vlinders hebben gezien dan in 2015. Daardoor is het aantal dagvlinders in 2016 dan ook hoger dan in 2015, ondanks dat minder mensen hun waarnemingen hebben doorgegeven in 2016. Mijn eigen indruk van afgelopen jaar is dat er altijd wel een of meer Atalanta's, Kleine vossen, Dagpauwogen of Distelvlinders te zien waren in de tuin. En dat beeld zag ik ook op de andere tuinformulieren terug.

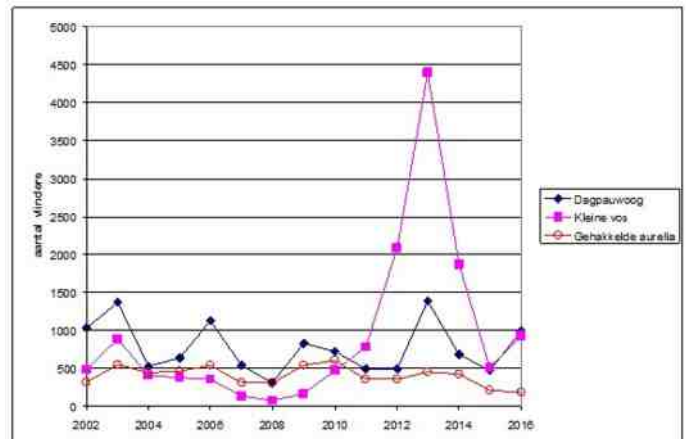
Vooraf Kleine vos, Dagpauwoog, Klein geaderd witje en Boomblauwtje werden in 2016 veel meer gezien

Dagpauwoog

Foto: Hannie Joziasse

dan in 2015. Ook Koevinkje en Zwartsprietdikkopje werden vaker geteld. Toch komt de winst van deze laatste 2 niet door een toename van de soort, maar door de waarnemingen uit 2 nieuwe tuinen die in 2015 nog niet meededen. Zo heeft Rijo Meulbroek in Wolphaartsdijk 11 Koevinkjes en 31 Zwartsprietdikkopjes geteld en telde Marlies Jongejan, die is verhuisd van Burg Haamstede naar Biervliet, 27 Koevinkjes en 43 Zwartsprietdikkopjes. Daarmee dragen beide tuinen substantieel bij aan de aantallen van deze 2 soorten.

Aantal vlinders voor de soorten Dagpauwoog, Kleine vos en Gehakkelde aurelia over de afgelopen jaren, gecorrigeerd voor het aantal waarnemers

Verliezers zijn er natuurlijk ook. Voorop de Heivlinder, die al jaren alleen maar door Marlies in haar tuin in Burg-Haamstede werd gezien. Nu Marlies daar niet meer woont is de kans een stuk kleiner dat we de Heivlinder nog gaan terugzien als tuinsoort. Andere soorten waarvan het aantal nu al weer enkele jaren daalt zijn Oranjetipje, Kleine vuurvlinder en Icarusblauwtje, en een aantal typische graslandvlinders: Bruin zandoogje, Oranje zandoogje en Hooibeestje. Natuurlijk weten we uit het verleden dat aantallen van een soort over de jaren enorm kunnen fluctueren. Dit is vooral bekend bij het Boomblauwtje, maar hebben we recentelijk ook allemaal zelf kunnen meemaken met de Kleine vos, zie figuur. Toch als bij bepaalde soorten systematisch sprake is van een daling over de jaren heen geeft dat reden tot zorg.

Overzicht van tellers en waarnemingen in 2016 gesorteerd op eiland en tuingrootte

		Tuin- opp.	weken geteld	aantal soorten dag- vlinders	aantal ex. dagvlind ers	aantal soorten libellen	aantal ex libellen
Schouwen-Duiveland							
Henny Ravesteijn	Burgh-Haamstede	1000	33	17	523	7	61
Cobie Dekker	Nieuw-Haamstede	350	32	16	233	6	22
Gijs van den Ende	Zierikzee	100	19	10	62	4	19
Tholen							
Ria de Rijke	St Maartensdijk	75	25	14	304		
Marthe Bouvy	St Maartensdijk	100	16	14	149		
De Bevelanden							
Rijo Meulbroek	Wolphaartsdijk	2700	21	24	1091	8	86
Gijs van Zonneveld	Oudelande	1100	29	18	217	6	9
Cornellie Jol	Wissenkerke	1000	30	14	603		
Elly Geelhoed	Kortgene	825	28	14	242	1	1
Jeanette Lukasse	Wilhelminadorp	600	32	16	527	6	278
Diny Moreauw	Wissenkerke	450	28	12	187		
Henny Lobbezoo	Rilland	340	22	9	163		
Jenny de Gruiter	Kapelle	100	29	10	105	4	14
Mineke de Feiter	's-Gravenpolder	100	16	8	59		
Henny Waanders	Goes	65	7	10	52	2	3
Marga de Pundert	Goes	25	25	11	127		
Marja Wagenaar	Kapelle	15	25	11	144		
Walcheren							
Jo en Heleen Clarijs	Oostkapelle	4400	32	19	887	9	136
Ralf Joosse	Ritthem	1850	30	17	505	11	480
Jan Goedbloed	Dishoek	950	33	21	530	19	1858
Anton Baaijens	Oost-Souburg	560	30	15	295	10	151
Christien van den Bosch	Middelburg	500	18	11	92	5	45
Jannie van Bloois	Domburg	350	25	16	94		
Angelique Belfroid	Serooskerke	350	22	16	309	9	46
Gerard en Evelien Troost	Middelburg	250	27	15	166	4	33
Marielle Berkenbosch	Westkapelle	60	21	9	59	2	4
Hannie Joziassse	Middelburg	20	18	11	75	4	10
Jan van Belzen	Arnhemuiden	25	25	10	161		
Janneke van Belzen	Arnhemuiden		14	12	104		
Anton Baaijens	Compudrad		4	10	29		
Zeeuws-Vlaanderen west							
VanKuijk /Almekinders	Retranchement	6000	32	20	1054		
Marlies Jongejan	Biervliet	1000	30	16	747		
Pieter Simpelaar	Oostburg	60	16	12	148		
Henk Bondewel	Oostburg	20	29	15	339	4	53
Han Risseeuw	Oostburg		18	11	89		
Hanneke Brill	Oostburg		17	9	66		
Conny Jansen	Waterlandkerkje		18	11	181		
Zeeuws-Vlaanderen oost							
Joop de Bakker	Lamswaarde	335	32	20	402		

Andere soorten, zoals Citroenvlinder en Groot dikkopje en diverse anderen zijn in vergelijkbare aantallen als in voorgaande jaren aangetroffen. De meest waargenomen dagvlinder was, net als in voorgaande jaren, het Klein Koolwitje, gevolgd door de Atalanta.

Speciale aandacht verdienen een paar bijzondere soorten:

Van de Grote vos is de populatie te klein om over trends te spreken. Ook komt de vlinder in Zeeland maar heel lokaal, alleen in de omgeving van Dishoek voor. Daar is in 2015 een forse ingreep in het toch al kleine biotoop van deze vlinder gedaan, waardoor het de vraag is of er nog geschikte overwinteringsplaatsen over zijn. Het is daarom leuk te zien dat Jan Goedbloed toch nog 1 tuinwaarneming heeft gedaan, en dat er ook 2 individuen in de directe omgeving gezien zijn. De Grote vos blijft echter zeer kwetsbaar en als Zeeuwse 6 soort onder de aandacht.

Een andere jaarlijkse terugkerende bijzondere gast in de tuin van Jan is de Eikenpage. Helaas zijn dit jaar maar 6 waarnemingen gedaan, tegenover 10 vorig jaar. Het is echter een lastig waar te nemen soort die bij voorkeur rond de toppen van eikenbomen danst. Gemakkelijk te missen dus.

Eikenpage

Foto: Henny Waanders

En hoe verging het de verschillende libellensoorten in 2016?

Net als voorgaande jaren was de Azuurwaterjuffer de meest waargenomen juffer in Zeeuwse tuinen. Ook de Vuurjuffer en het Lantaarntje werden veel waargenomen. De Koraaljuffer lijkt ook algemeen, maar deze soort is alleen rond de vijver van Jan Goedbloed in Dishoek gezien, net als overigens in alle voorgaande jaren.

Verder is het beeld vrijwel gelijk met 2015, met weinig Watersnuffels, Kleine roodoogjuffer alleen op Walcheren (Jan Goedbloed te Dishoek en Ralf Joesse te Ritthem), en enkele Houtpantserjuffers. Jo en Heleen Clarijs in Oostkapelle zagen een Bruine winterjuffer in hun tuin.

Verder zijn er bijzonder veel Gaffelwaterjuffers gezien. Jan Goedbloed (Dishoek) zag sinds 2013 jaarlijks 1 exemplaar van deze nog weinig algemene soort in zijn tuin, maar dit jaar waren dat er maar liefst 41! Nummer 42 in de Zeeuwse tuinen werd gezien door Angelique Belfroid (Serooskerke). De Gaffelwaterjuffer kwam 10 jaar geleden nog alleen in Vlaanderen voor, maar is nu duidelijk bezig met een opmars. In Zeeuws-Vlaanderen werd de Gaffelwaterjuffer al vaker gezien, en ook zijn er sinds 2014 al enkele waarnemingen van Walcheren en Zuid-Beveland.

Ronduit spectaculair was de waarneming van Anton Baaijens (Oost-Souburg) van een Weidebeekjuffer in zijn tuin. Een soort van stromend water, maar in Antons tuin is geen beekje te vinden. Hij heeft nog wel Ralf Joesse (Ritthem) die een paar kilometer verderop woont opgebeld en die heeft direct zijn beekje aangezet, maar daar is de Weidebeekjuffer niet naar toe gevlogen. De juffer bleef een half uur op de pergola zitten en vloog af en toe een beetje tegen het keukenraam. Genoeg tijd voor Anton in ieder geval om er foto's van te nemen. Anton vermoedt dat het een mannetje is geweest, deze zwerven schijnbaar wel vaker.

Bij de libellen was de Bruinrode heidelibel wederom de meest algemene tuinsoort, net als in voorgaande jaren, dit jaar gevolgd door Steenrode heidelibel,

Grote vos

Foto: Henny Waanders

De Koninginnenpage is helaas ook niet vaak gezien. Joop de Bakker had de soort 3 keer in zijn tuin in Lamswaarde, maar verder zijn er geen Zeeuwse tuinwaarnemingen. Vrijwel alle gewone waarnemingen zijn uit Zeeuws-Vlaanderen waar de soort 5 keer werd gezien. Daarnaast zijn 2 Koninginnenpages trekkend over de telpost van Breskens gezien en zijn 4 rupsen bij Koewacht waargenomen. De enige niet-Zeeuws-Vlaamse waarnemingen zijn een Koninginnepage in Ovezande en een bij Klein Valkenisse (Walcheren). (bron: waarneming.nl)

Een andere zeldzaamheid tenslotte is de Kleine parelmoervlinder. Bij de Kleine parelmoervlinder zijn de aantallen zo laag dat nauwelijks van een trend gesproken kan worden. Cobie Dekker zag deze bijzondere soort drie keer in haar tuin in Nieuw-Haamstede.

Zwervende heidelibel vrouw Foto: Henny Waanders

Soorten libellen, aantallen en aantal tuinen waarin de soort werd waargenomen over de periode 2010-2016

Libellen	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Aantal waarnemers	18	22	26	23	25	21	18
Juffers							
Azuurwaterjuffer	689	830	873	489	837	974	905
Watersnuffel	4	4	12	8	4	7	2
Lantaarntje	348	209	232	277	370	203	263
Kleine roodoogjuffer	69	44	27	26	77	52	88
Vuurjuffer	429	506	372	259	405	542	388
Koraaljuffer	150	242	340	170	289	438	458
Houtpantserjuffer	152	21	63	67	35	11	15
Echte libellen							
Paardenbijter	113	102	146	144	141	124	108
Blauwe glazenmaker	94	89	76	118	75	79	63
Grote keizerlibel	61	74	100	118	156	105	126
Viervlek	14	47	66	22	43	41	27
Platbuik	30	32	46	20	17	19	18
Gewone oeverlibel	9	3	11	34	15	2	6
Bruinrode heidelibel	362	210	377	426	437	459	611
Bloedrode heidelibel	40	17	37	19	16	33	10
Steenrode heidelibel	28	5	22	17	21	4	170
Voor Zeeuwse tuinen zeldzame soorten							
Gewone pantserjuffer	1	-	-	-	-	-	-
Bruine winterjuffer	-	-	2	1	-	2	1
Gaffelwaterjuffer*	-	-	-	1	1	1	42
Weidebeekjuffer	-	-	-	-	-	-	1
Zuidelijke glazenmaker*	1	-	-	-	-	-	-
Glassnijder	-	1	-	-	-	-	1
Gevlekte witsnuitlibel*	-	-	16	-	1	-	2
Zwarte heidelibel	-	-	-	1	-	-	-
Zwervende heidelibel	-	-	-	1	-	-	1
Zuidelijke heidelibel*	-	-	-	2	1	-	-
Smaragdlibel	-	-	-	-	1	1	1
Zuidelijke keizerlibel*	-	-	-	-	-	1	-
Vuurlibel	-	-	-	-	-	2	2
totaal	2594	2436	2818	2220	2942	3100	3309

*zeldzaam voor Nederland volgens waarneming.nl

Overzicht van tellers en waarnemingen in 2016 gesorteerd op eiland en tuingrootte

		Tuin- opp.	weken geteld	aantal soorten dag- vlinders	aantal ex. dagvlind ers	aantal soorten libellen	aantal ex libellen
Schouwen-Duiveland							
Henny Ravesteijn	Burgh-Haamstede	1000	33	17	523	7	61
Cobie Dekker	Nieuw-Haamstede	350	32	16	233	6	22
Gijs van den Ende	Zierikzee	100	19	10	62	4	19
Tholen							
Ria de Rijke	St Maartensdijk	75	25	14	304		
Marthe Bouvy	St Maartensdijk	100	16	14	149		
De Bevelanden							
Rijo Meulbroek	Wolphaartsdijk	2700	21	24	1091	8	86
Gijs van Zonneveld	Oudelande	1100	29	18	217	6	9
Cornellie Jol	Wissenkerke	1000	30	14	603		
Elly Geelhoed	Kortgene	825	28	14	242	1	1
Jeanette Lukasse	Wilhelminadorp	600	32	16	527	6	278
Diny Moreauw	Wissenkerke	450	28	12	187		
Henny Lobbezoo	Rilland	340	22	9	163		
Jenny de Gruiter	Kapelle	100	29	10	105	4	14
Mineke de Feiter	's-Gravenpolder	100	16	8	59		
Henny Waanders	Goes	65	7	10	52	2	3
Marga de Pundert	Goes	25	25	11	127		
Marja Wagenaar	Kapelle	15	25	11	144		
Walcheren							
Jo en Heleen Clarijs	Oostkapelle	4400	32	19	887	9	136
Ralf Joosse	Ritthem	1850	30	17	505	11	480
Jan Goedbloed	Dishoek	950	33	21	530	19	1858
Anton Baaijens	Oost-Souburg	560	30	15	295	10	151
Christien van den Bosch	Middelburg	500	18	11	92	5	45
Jannie van Bloois	Domburg	350	25	16	94		
Angelique Belfroid	Serooskerke	350	22	16	309	9	46
Gerard en Evelien Troost	Middelburg	250	27	15	166	4	33
Marielle Berkenbosch	Westkapelle	60	21	9	59	2	4
Hannie Joziase	Middelburg	20	18	11	75	4	10
Jan van Belzen	Arnemuiden	25	25	10	161		
Janneke van Belzen	Arnemuiden		14	12	104		
Anton Baaijens	Compudrad		4	10	29		
Zeeuws-Vlaanderen west							
VanKuijk /Almekinders	Retranchement	6000	32	20	1054		
Marlies Jongejan	Biervliet	1000	30	16	747		
Pieter Simpelaar	Oostburg	60	16	12	148		
Henk Bondewel	Oostburg	20	29	15	339	4	53
Han Risseeuw	Oostburg		18	11	89		
Hanneke Bril	Oostburg		17	9	66		
Conny Jansen	Waterlandkerkje		18	11	181		
Zeeuws-Vlaanderen oost							
Joop de Bakker	Lamswaarde	335	32	20	402		

Paardenbijter, en de Grote Keizerlibel. Ook Blauwe glazenmaker, Viervlek en Platbuik werden uit veel tuinen gemeld.

In 2016 dook er voor de derde keer op rij wederom een Smaragdlibel op in de tuin van Jan Goedbloed in Dishoek. Deze nieuwe tuinsoort is niet erg algemeen in Zeeland, maar wel meer in het oosten van het land met name de omgeving van de Weerribben. In Zeeland wordt de soort vooral vanuit Oranjezon (Walcheren) en een enkele melding van de Kriekeputten bij Clinge en het sportpark van Axel gemeld.

Verder zag Jan een Glassnijder in zijn tuin, een soort die in heel Zeeland eigenlijk verassend weinig wordt waargenomen.

Een andere zeldzame soort is de Vuurlibel. Ook deze soort zag Jan in zijn tuin, evenals Ralf Joesse uit Ritthem. De Vuurlibel is een zuidelijke soort en wordt de laatste jaren steeds vaker gezien.

Ralf had ook nog een Zwervende heidelibel. Deze soort werd vroeger zeldzaam geacht maar is inmiddels al wat algemener. In 2016 werden veel Zwervende heidelibellen gezien in het Zeepe (Schouwen-Duiveland).

Tenslotte is er nog het verhaal van de Gevlekte witsnuitlibel bij de tuin van Jan. In 2012 zaten er 7 van deze voor Zeeland zeldzame soort bij zijn vijver, waaronder een vrouwtje dat eitjes afzette. Aangezien het doorlopen van alle larvale stadia bij deze libellen meestal 2 tot 4 jaar duurt, was de hoop dat vanaf 2014 Gevlekte witsnuiten zouden opduiken in Dishoek. Dat gebeurde inderdaad in 2014, toen 1 libel van deze soort werd gezien. Vorig jaar slopen er helaas geen Gevlekte witsnuiten uit, maar dit jaar, in 2016 waren het maar liefst 2 Gevlekte witsnuiten. Een mannetje en een vrouwtje. We hebben minimaal 2 jaar geduld nodig, maar wellicht horen we dan van een vervolg.

De Zeeuwse dagvlinder-tuintellers

Voor liefhebbers van lijstjes staat hiernaast een overzicht per eiland/regio. De meeste dagvlinders werden gezien door Hans van Kuijk en Anna Almekinders uit Retranchement, Rijo Meulbroek uit Wolphaarstdijk en Jo en Heleen Clarijs uit Oostkapelle, allemaal bezitters van grote tuinen. Een grote tuin levert natuurlijk ook veel vlinders op. De meeste dagvlindersoorten werden gezien door Jan Goedbloed uit Dishoek op Walcheren, Hans van Kuijk en Anna Almekinders uit Retranchement en door Joop de Bakker uit Lamswarder in Zeeuws-Vlaanderen. Een grote, vlinder-vriendelijke tuin helpt natuurlijk voor een grote vlinder-variantie in de tuin, maar een goede locatie, bijvoorbeeld dichtbij de duinen, is ook belangrijk om verschillende soorten te trekken.

Diverse tuintellers hebben in 2016 ook een of meerdere libellen geteld in hun tuin. Daarnaast zijn er een aantal tuinwaarnemers met vijver die meerdere libellen en meerdere soorten hebben geteld. Heel leuk is dat Jan Goedbloed in Dishoek is in z'n eentje verantwoordelijk voor ruim de helft van alle libellenwaarnemingen. Jan heeft ook de meeste soorten juffers en libellen gezien, een verbluffend aantal van 19 soorten.

*Weidebeekjuffer in de tuin van Anton
Foto: Anton Baaijens*

Wie doet er weer mee?

Wij zijn altijd op zoek naar nog meer tellers. Iedereen met een tuin in Zeeland kan meedoen, ook als je geen lid bent van de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland. Je hoeft je niet aan te melden, maar kan zo beginnen: In het midden van dit nummer zit het tuinformulier voor 2017. Noteer voor elke soort het maximum per week en stuur het formulier aan het einde van het jaar, maar voor 1 december, op. Vergeet niet eerst een kopietje voor jezelf te maken.

Het adres waar het formulier aan het einde van het jaar naartoe gezonden moet worden staat op het formulier. Graag de formulieren op A3 formaat in te sturen, en niet kleiner.

Aan het einde van het seizoen worden alle verzamelde gegevens verstuurd naar de Vlinderstichting en door ons beschreven in het voorjaarsnummer van de Prikkebeen. Mensen die geen lid zijn van de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland maar wel een ingevuld tuinformulier hebben ingezonden krijgen deze Prikkebeen ook.

Dankwoord

Het invoerwerk van alle waarnemingen werd ook dit jaar weer vrijwel volledig uitgevoerd door Hannie Joziase. Hannie, zeer bedankt hiervoor. Jan Goedbloed was zo vriendelijk het verhaal te screenen op bloopers. Dit verhaal was echter niet mogelijk zonder alle waarnemers van de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland. Verder mocht voor dit verhaal gebruik worden gemaakt van tuintellingen uit west Zeeuws-Vlaanderen gedaan door leden van werkgroep 't Duumpje. Ook hebben een aantal mensen die niet verbonden zijn met onze werkgroep weer waarnemingen aangeleverd. Allen wederom zeer bedankt voor hun formulier en veel succes met het tuinformulier van 2017!

Binnenkort in dit theater!

Jan Goedbloed

Hoor wie klopt daar, kinderen? Hoor wie klopt daar zachtjes op de deur van Zeeuws-Vlaanderen? Het is een vreemdeling zeker, die verdwaald is zeker? Het is het ... Kaasjeskruidkoppje!

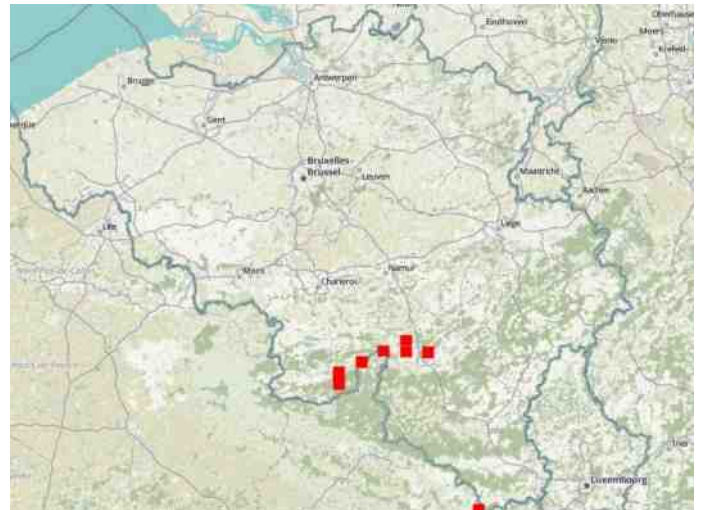
Op 21 juli 2016 werd n t over de grens bij Prosperdorp in de Prosperpolder bij Doel (afstand van de grens 1,75 km) een Kaasjeskruidkoppje gezien  n gefotografeerd! Bovendien is er op 27 juni en op 8 juli een (dezelfde?) rups gevonden bij de zeehaven van Gent, afstand tot de grens 9,7 km.

Volgens Vlindernet zijn er in Nederland in het verleden blijkbaar wel eens eerder af en toe Kaasjeskruidkoppjes waargenomen, maar na een laatste waarneming in 1953 werd pas op 1 mei 2009 bij Maastricht weer een Kaasjeskruidkoppje gezien. Sindsdien is de soort jaarlijks waargenomen in de zuidelijkste helft van Zuid-Limburg, waarbij ook voortplanting is vastgesteld. Het grootst gemelde aantal vlinders was 21.

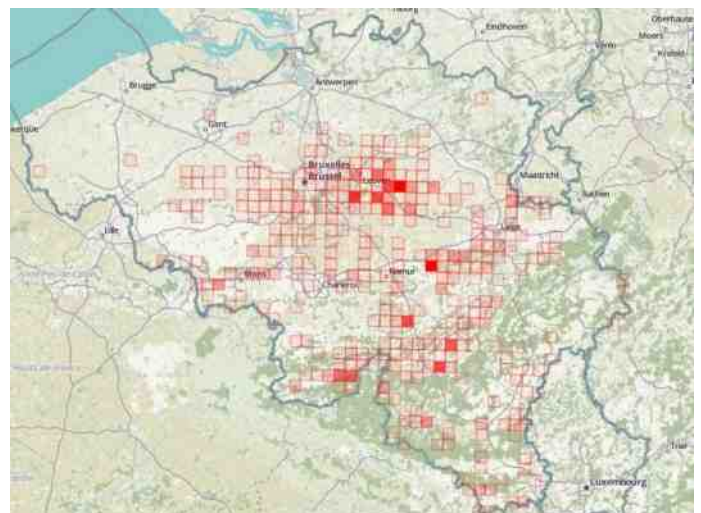

Kaasjeskruidkoppje

Foto: Jan Goedbloed

Verspreiding Kaasjeskruidkoppje in België 2005

Verspreiding Kaasjeskruidkoppje in België 2005 t/m 2016

Kaasjeskruidkoppje

Foto: Jan Goedbloed

Maar in België is deze soort de laatste tijd enorm naar het noorden opgerukt, zie de kaartjes (bron: waarnemingen.be). Weer zo'n 'vluchteling' voor de opwarming van het klimaat. Blijkbaar worden de klimaatsomstandigheden steeds gunstiger, de waardplanten (verschillende soorten kaasjeskruiden en heemst) zijn in ieder geval geen beperkende factor.

Dus werkgroepleden, en dan vooral de Zeeuws-Vlaamingen, houd de ogen open, 2017 gaat het jaar worden dat deze fraaie vlinder Zeeuws wordt!

Hoe herken je ..., Pantserjuffers?

Tekst en foto's, Henny Waanders

De pantserjuffers zijn goed te herkennen aan hun (bruin)groene rugschild, maar vooral aan de vleugelstand, die niet echt naar achter gericht is maar schuin naar achter. Verder zijn ze wat groter dan de overige juffers.

Door het geringe aantal soorten is deze familie goed te overzien. In Zeeland kennen wij 5 soorten. Eigenlijk behoort de Bruine winterjuffer ook tot de familie van de pantserjuffers, maar omdat die eenvoudig van alle anderen libellen te onderscheiden is, wordt deze soort hier niet besproken.

De mannetjes van de pantserjuffers hebben een echte grijphaak aan het uiteinde van hun achterlijf waarmee zij de vrouwtjes tijdens de paring stevig vasthouden. De vrouwtjes hebben een duidelijke legboor aan het uiteinde van hun achterlijf.

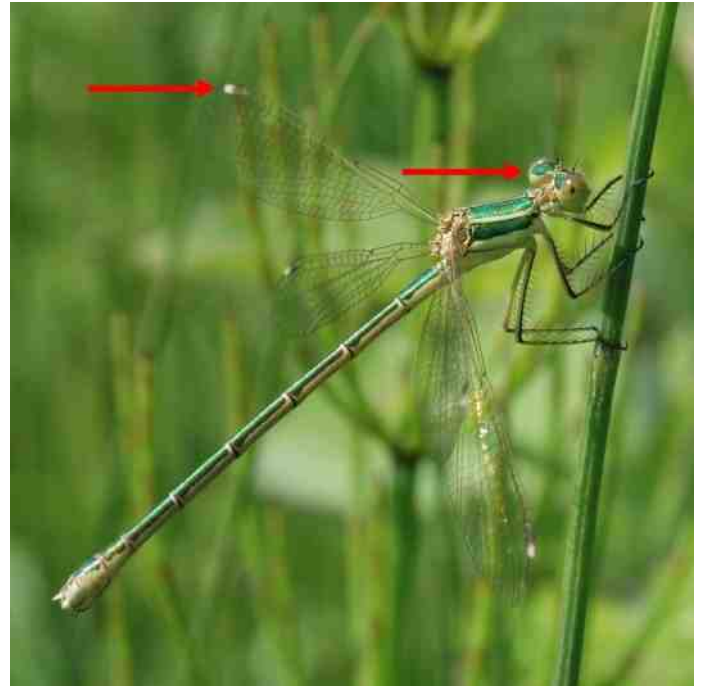

Foto 2: Zwerfende pantserjuffer

Foto 1: Houtpantserjuffer met haakje

Voor het vrouwtje van de Houtpantserjuffer heeft die hard nodig daar zij, als enige soort, haar eitjes in de bast van bomen en struiken prikt. Deze bomen en struiken moeten dan wel in de buurt van het water staan om uitgekomen larven de kans te geven het water te kunnen bereiken.

De Houtpantserjuffer is ook de meest voorkomende pantserjuffer in Zeeland. Het is de enige pantserjuffer waarbij de uitgekleurde exemplaren een geheel crèmekleurig pterostigma heeft, het opvallende vlekje aan het uiteinde van de vleugels. Het 'haakje of spoor' aan de zijkant van het borststuk is alleen bij deze soort duidelijk aanwezig, zie foto 1.

Een andere goed te herkennen pantserjuffer is de Zwerfende pantserjuffer. Deze soort is goed te herkennen omdat zij als enige pantserjuffer een tweekleurig pterostigma heeft, zie foto 2. De smalle lichte randjes langs het pterostigma bij de andere soorten zien we maar niet als tweekleurig. Dit laatste is goed te zien op foto 4.

De Zwerfende pantserjuffer doet haar naam eer aan, het zijn echte zwervers die soms in grote getale plaatselijk voor kunnen komen. De eiafzetting gebeurt soms op droge plekken waarvan de soort 'weet' dat die in de winter nat komen te staan zodat de larven daar kunnen uitgroeien.

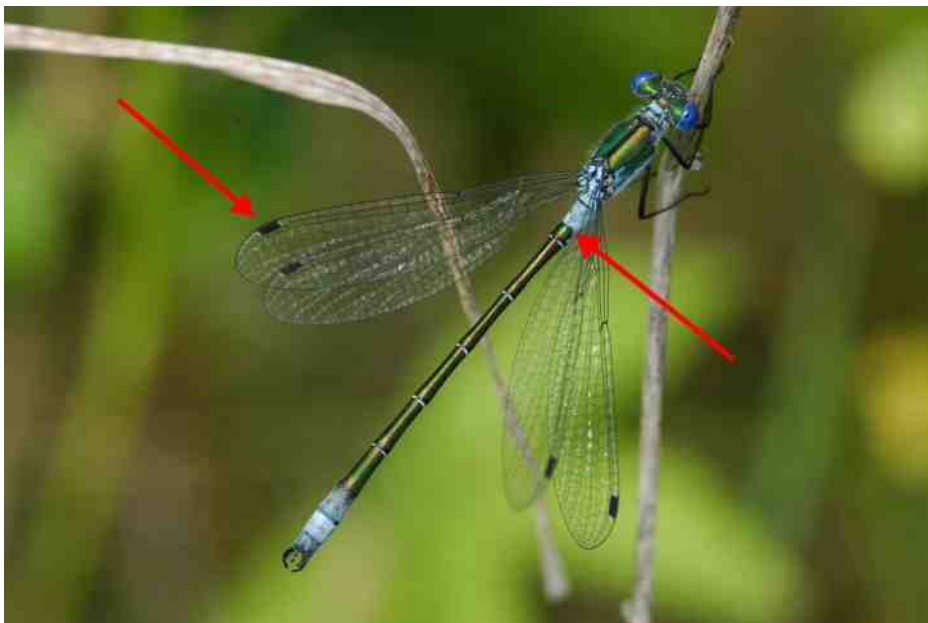

Foto 4: Tangpantserjuffer

Daarnaast hebben we in Zeeland nog de Gewone pantserjuffer, de Tangpantserjuffer en de Tengere pantserjuffer. Deze zijn wat moeilijker uit elkaar te halen.

De mannetjes en de vrouwtjes van de Tengere pantserjuffer hebben, evenals de Zwervende pantserjuffer, een scherpe grens tussen het geel en het groen op het achterhoofd, zie foto 2 en 3.

Ziet u dus deze kenmerken bij een pantserjuffer en is het pterostigma niet tweekleurig, dan heeft u te maken met een Tengere pantserjuffer.

Nu nog het verschil tussen de Tangpantserjuffer en de Gewone pantserjuffer. Dit is even moeilijker, al zult u deze twee soorten niet heel vaak in Zeeland aantreffen. Volgens de atlas "Libellen in Zeeland", zijn er van de Gewone pantserjuffer t/m 2006 maar 129 waarnemingen bekend en van de Tangpantserjuffer maar 1! Sindsdien zijn er nog een paar in Zeeland gevonden.

Het verschil bij de uitgekleurde mannetjes is hoofdzakelijk te zien aan segment 2. Deze is bij de Gewone pantserjuffer geheel blauw en bij de Tangpantserjuffer voor tweederde blauw. Vergelijk foto's 4 en 8.

Daarnaast zijn de bovenste achterlijf-aanhangsels (de 'tang') bij de Gewone pantserjuffer recht en lang en bij de Tangpantserjuffer naar elkaar gekromd, zie foto's 5 en 6.

Het verschil tussen de vrouwtjes is minder goed te zien. Bij de Tangpantserjuffer steekt het onderste achterlijf-aanhangsel veel verder naar achter dan bij de Gewone pantserjuffer. Vergelijk foto 9 met 10.

Het lijkt moeilijk, maar als u eerst de Houtpantserjuffer, met zijn crèmekleurige pterostigma, en de Zwervende pantserjuffer, met zijn tweekleurige pterostigma, kunt onderscheiden, dan lukken de andere soorten met wat oplettendheid ook wel. Beide soorten zijn trouwens de meest voorkomende soorten pantserjuffers in Zeeland.

De overige soorten komen we vooral op excursies buiten onze provincie tegen. Een goede reden om daaraan eens mee te doen.

Bron: Libellen in Zeeland, Fauna Zeelandica Veldgids Libellen, van de KNNV

Foto 3: Tengere pantserjuffer

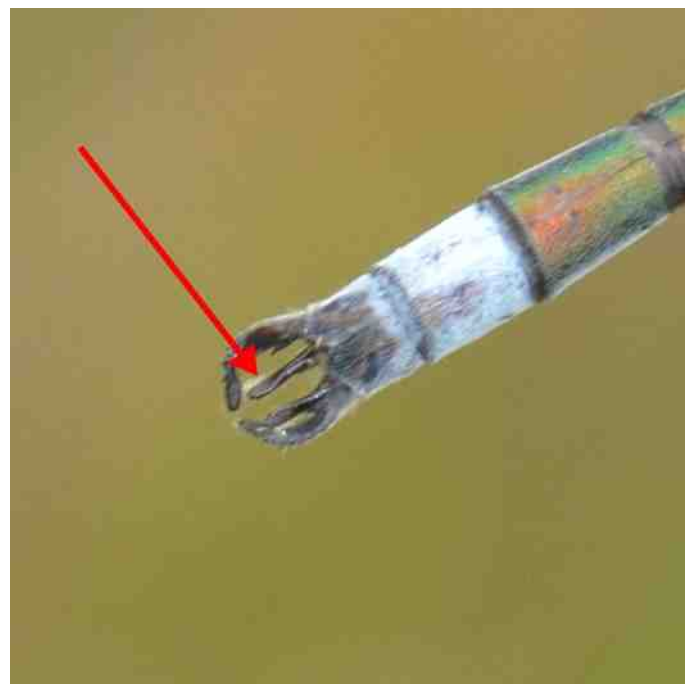
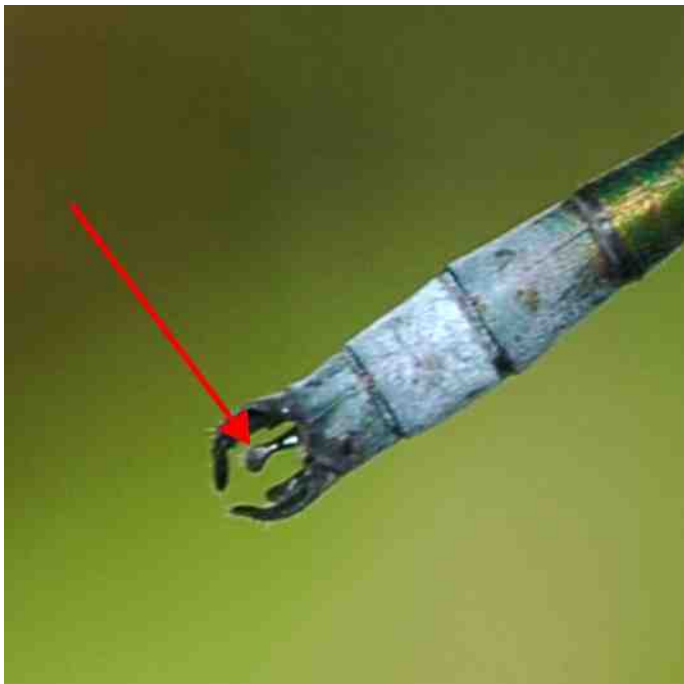

Foto 5: Tangpantserjuffer
achterlijfaanhangsels gekromd

Foto 6: Gewone pantserjuffer
achterlijfaanhangsels recht en lang

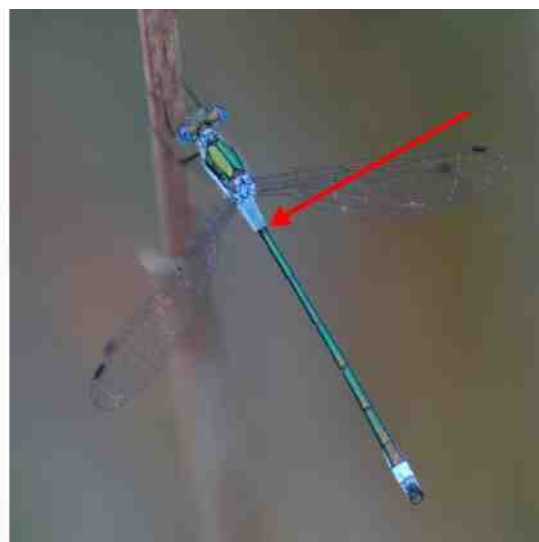

Foto 7: Tangpantserjuffer

Foto 8: Gewone pantserjuffer

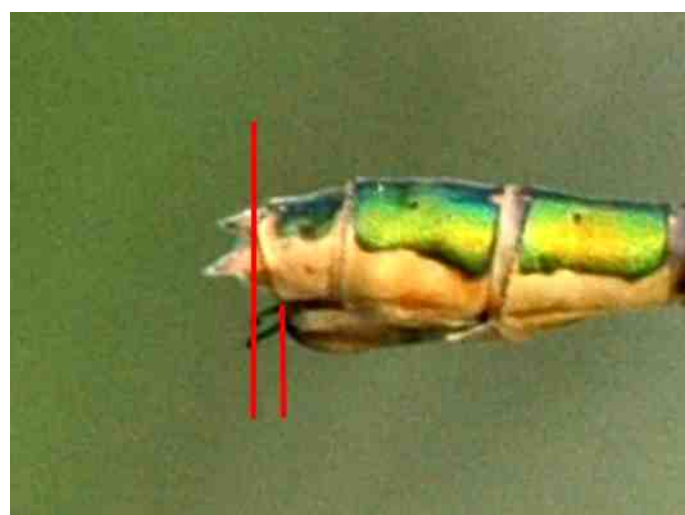
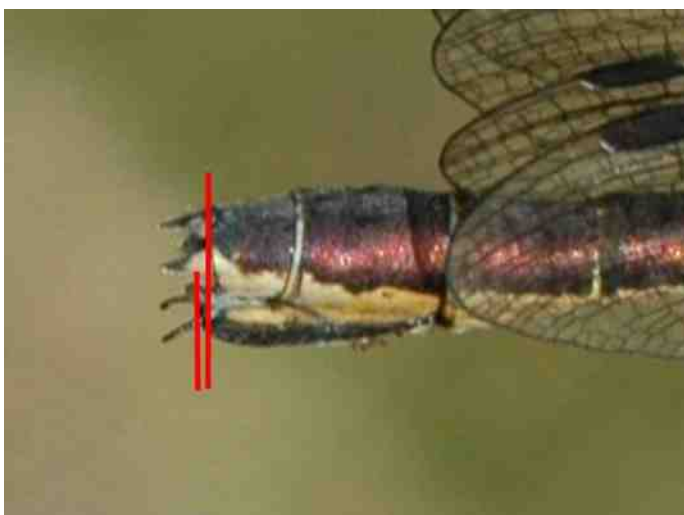

Foto 9: Tangpantserjuffer
Legapparaat steekt uit

Foto 10: Gewone pantserjuffer
Legapparaat steekt niet uit

Indien onbestelbaar:

Donkerstraat 42
4463 VW Goes

Activiteitenprogramma

15 maart: Algemene Leden Vergadering. Er zullen o.a foto's van de leden worden getoond.

Locatie: Hollandse Hoeve, Mec de Bevelanden, Kattendijksedijk 23, Goes.

19 maart: Magisch Museum-lab: familie-excursie naar het Molenwater Middelburg 'Leven in de sloot'; o.l.v. Peter Geene, tel. 0118-584467.

17 mei: werkgroepsbijeenkomst, borrel in Terra Maris, Oostkapelle/Westhove, plus nachtvlinderlaken. Start 20 uur tot middernacht (of zoveel eerder als je weg wilt).

20 mei: naar Voornes Duin. Organisatie: Ralf Josse.

Week 22 (29 mei – 2 juni) doordeweeks: naar Kop van Schouwen met Alex Visser. Organisatie: Ralf Josse.

8 juli: naar de Moerputten bij Moergestel. Organisatie: Ralf Josse.

Vervolg op pagina 3

